

Drs. C.J.M. Spierings

**BEROEPSVERANDERING: HET NIEUWE BEROEP, HET BEROEPS-
NIVEAU EN DE BEHOEFTE AAN VOORLICHTING**

(Een proefonderzoek in de rivierkleigebieden van
Midden-Nederland)

Interne Nota 203

Juni 1975

L5
203A

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

2172527

INHOUD

	Blz.
TEN GELEIDE	5
1. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	7
2. ENKELE ALGEMENE GEGEVENS	10
2.1 Leeftijd en opleiding van de ex-zelfstandige agrariërs	10
2.2 Jaar van beroepsverandering	11
3. HET NIEUWE BEROEP EN HET BEROEPSNIVEAU	13
3.1 Het nieuwe beroep	13
3.2 Het beroepsniveau	14
4. INFORMATIE EN VOORLICHTING OVER ANDER WERK	17
4.1 Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen	17
4.2 Redenen waarom geen gebruik is gemaakt van de diverse voorlichtingsmogelijkheden	19
SAMENVATTING	22
BIJLAGEN	
1. De gemeenten van onderzoek	26
2. De beroepen van de ex-zelfstandige agrariërs	27
3. Beroepsniveau	29

TEN GELEIDE

Bij de overgang van een zelfstandig beroep in de land- of tuinbouw naar een ander beroep kunnen allerlei problemen een rol spelen. Deze problemen kunnen betrekking hebben op het bedrijf, waarbij men voor de vraag staat dit geheel of gedeeltelijk aan te houden dan wel het van de hand te doen. Wat de persoon betreft kunnen de problemen verband houden met de leeftijd, de opleiding, het opgeven van de positie van zelfstandige, het vinden van geschikt werk, e.d.

Ter vergemakkelijking van de overgang naar een ander beroep staan de standsorganisaties en de Gewestelijke Arbeidsbureaus diverse voorlichtingsmiddelen ter beschikking. Gebleken is dat de ex-agrariërs daarvan in lang niet alle gevallen gebruik maken. Om over de redenen hieromtrent een indruk te verkrijgen evenals over enkele meer algemene aspecten van de beroepsverandering - van de zijde van het Directoraat-Generaal voor de Arbeidsvoorziening van het Ministerie van Sociale Zaken bestond daarvoor belangstelling - is aansluiting gezocht bij een lopend onderzoek in de rivierkleigebieden. Op deze wijze konden betrekkelijk eenvoudig en snel gewenste gegevens worden verzameld. Een soortgelijke benadering bij eventuele latere onderzoeken blijkt zeer wel mogelijk.

Den Haag, juni 1975

1. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

In de afgelopen jaren is in diverse onderzoeken aandacht geschonken aan de beroepsverandering van zelfstandige agrariërs. Daarbij is zowel ingegaan op kwantitatieve aspecten, zoals het aantal van beroep veranderden, de leeftijd, de oppervlakte van de bedrijven enz, als op de meer kwalitatieve aspecten zoals de aanleiding tot beroepsverandering, het nieuwe beroep en de mening daarover, de mening van de vrouw over beroepsverandering, enz.

Gebleken is dat aanvankelijk vooral de wat oudere agrarische bedrijfshoofden en/of exploitanten van tamelijk kleine bedrijven van beroep veranderden. Verder viel o.a. op dat de ex-zelfstandige agrariërs in een breed scala van beroepen zijn terechtgekomen.

Het besluit om de landbouw te verlaten en een andere werkkring te zoeken leidt tot een ingrijpende stap. De overgang houdt verschillende wezenlijke veranderingen in, namelijk in de sociale positie - van zelfstandig ondernemer naar een functie in loondienst - in de aard van het werk en in de werkomstandigheden. Men zou mogen verwachten dat degenen die van beroep zijn veranderd, eerst uitvoerig hebben gepraat over de keuze: of met boeren doorgaan of uit te zien naar een ander beroep. En verder ook dat men zich terdege is gaan oriënteren op de mogelijkheden van een ander beroep.

Uit enkele door het LEI verrichte onderzoeken 1) is naar voren gekomen, dat ongeveer een derde van de respondenten van tevoren over beroepsverandering heeft gesproken en wel veelal met familieleden of kennissen. Slechts circa een vierde heeft zich laten voorlichten omtrent de mogelijkheden van een ander beroep. Voor een deel is deze gang van zaken begrijpelijk, omdat sommigen ander werk kregen aangeboden of omdat men al voldoende op de hoogte was van de mogelijkheden van een beroep buiten de landbouw o.a.

---

1) Voor wat de ex-zelfstandige agrariërs betreft wordt verwezen naar: C.J.M. Spierings: " Afgevloede boeren over beroepsverandering", Den Haag, 1972. L. Tjoonk: "Positie en ervaringen van de van beroep veranderde boeren op de Drentse zandgronden", Den Haag, 1974. J.M. Biemans: "Positie en ervaringen van de van beroep veranderde boeren in Midden- en Oost- Brabant", Den Haag, 1974.

Ten aanzien van de z.g. zittende boeren wordt o.a. verwezen naar: C.J.M. Spierings: "Boeren en boerinnen over beroepsverandering, Den Haag, 1972. J.J.J. Kloprogge: "Van beroep veranderen?", Den Haag, 1972. K.M. Dekker: "Friese veehouders en hun houding tegenover beroepsverandering", Den Haag, 1973. J.J.J. Kloprogge en P. van der Linden: "Landbouwers in Salland en Twente over hun beroep", Den Haag, 1973. C.J.M. Spierings: "Jonge veehouders over hun beroep", Den Haag, 1973.

via de pers. Blijft echter de omstandigheid dat ruim de helft van degenen die een ander beroep uitoefenen geen informatie hebben ingewonnen dan wel voorlichting hebben ontvangen over beroepsverandering. Deze houding kan verschillende oorzaken hebben. Om daarover wat meer te weten te komen, is aansluiting gezocht bij een momenteel in uitvoering zijnd onderzoek betreffende de veranderingen in het aantal bedrijfshoofden en bedrijven in de rivierkleigebieden van Midden-Nederland 1). Het onderzoek heeft het karakter van een proefneming ten einde na te gaan in hoeverre het in het kader van dergelijke onderzoeken mogelijk is op systematische en snelle wijze relevante aanvullende informatie te verkrijgen.

Het onderzoek heeft betrekking op de volgende landbouwgebieden: Westelijke en Oostelijke IJsselstreek, Lijmers, Westelijke Betuwe, Bommelerwaard, Land van Maas en Waal, Oostelijke en Midden-Betuwe, Kromme Rijnstreek, Oostelijke Langstraat en Land van Altena. Het onderzoek werd uitgevoerd in 17 keuzegemeenten, die te zamen representatief kunnen worden geacht voor de rivierkleigebieden (zie bijlage 1).

In het onderzoek zijn de zelfstandige agrariërs uit de keuzegemeenten betrokken, die in de periode tussen mei 1968 en mei 1973 van hoofdberoep zijn veranderd. In totaal ging het om zo'n 140 personen, dit is ongeveer 6% van het aantal in 1968 in deze gemeente aanwezige bedrijfshoofden (hoofdberoep landbouwer).

Hoe is de gang van zaken geweest bij het onderhavige onderzoek? Als uitgangspunt werd genomen de genoemde groep van 140 ex-zelfstandige agrariërs, waarvan reeds bekend waren de leeftijd en globaal genomen het jaar van beroepsverandering evenals het huidige beroep. Daarnaast zijn medio 1974 enkele aanvullende gegevens verzameld - ten dele mondeling, maar grotendeels schriftelijk in de vorm van een korte vragenlijst met voorgedrukte antwoorden - over de volgende onderwerpen:

- opleiding;
- beroepsniveau;
- wijze waarop aan ander werk gekomen;
- benutting van een voorlichtingsdienst en/of een gewestelijk arbeidsbureau bij de verandering van beroep;
- reden (en) waarom daarvan geen gebruik is gemaakt.

Op deze wijze is informatie verkregen van 90 ex-zelfstandige agrariërs 2). Uitbreiding tot het totale aantal van 140 personen is niet nagestreefd vanwege de relatief langere tijdsduur en de ermee gepaard gaand hogere kosten bij de verzameling van de gegevens. Vergelijking van deze groep van 90 met het totaal laat naar kenmerken als leeftijd en jaar van beroepsverandering geen belangrijke onderlinge verschillen zien. Derhalve is bij de analyse van

---

1) In de loop van 1975 zal daarover een afzonderlijk rapport verschijnen.

2) Een response van circa 65% is tamelijk hoog voor een schriftelijke enquête.

de gegevens volstaan met deze beperkte groep van 90 ex-zelfstandige agrariërs. Waar dat mogelijk was, zijn de resultaten vergeleken met eerder in Zuid-Holland, Drenthe en Noord-Brabant verrichte onderzoeken naar de positie en ervaringen van ex-zelfstandige agrariërs 1).

---

1) Zie noot op blz. 7.

2. ENKELE ALGEMENE GEGEVENS

2.1 Leeftijd en opleiding van de ex-zelfstandige agrariërs

Op het moment van onderzoek - medio 1974 - was 17% van de geënquêteerde en van hoofdberoep veranderde zelfstandige agrariërs in de rivierkleigebieden van Midden-Nederland jonger dan 40 jaar, 18% 40-45 jaar, 20% 45-50 jaar en 45% ouder dan 50 jaar. Of om het wat anders te stellen: ongeveer twee derde was ouder dan 45 jaar. De gemiddelde leeftijd bedroeg ongeveer 48 jaar 1). Dit cijfer komt vrijwel overeen met de situatie bv. in Zuid-Holland (46 jaar), Drenthe (45 jaar) en Noord-Brabant (45 jaar). Per leeftijdsklasse bezien zijn de verschillen iets groter. Dat kan te maken hebben met de plaatselijke werkgelegenheidssituatie. Wellicht heeft ook een ander factor een rol gespeeld, namelijk het gebruik maken van een beëindigingsregeling van het O.- en S.-fonds.

Tabel 2.1 Leeftijd van de ex-zelfstandige agrariërs

Leeftijd bij de enquête	Rivierkleigebieden	Zuid-Holland	Drenthe	Noord-Brabant
jonger dan 40 jaar	17%	13%	23%	22%
40 - 50 jaar	38%	37%	52%	42%
50 - 60 jaar	45%	50%	25%	36%
Totaal	100% (90)	100% (72)	100% (113)	100% (113)

Wat het door de ex-zelfstandige agrariërs gevolgde onderwijs betreft bleek dat een derde alleen de lagere school heeft doorlopen. Verder heeft een derde één of meer cursussen gevolgd en ruim een vijfde voortgezet dagonderwijs (overwegend lager landbouwonderwijs). Enkelingen hebben algemeen voortgezet dagonderwijs of lager technisch onderwijs gehad. Naarmate men jonger was, heeft een geringer deel cursusonderwijs en een groter deel voortgezet dagonderwijs gevolgd.

1) De onderzoekperiode was 1968-1973. De gemiddelde leeftijd op het moment van beroepsverandering lagen enkele jaren lager, namelijk op 45 jaar.

Tabel 2.2 Het gevolgde onderwijs

Gevolgd onderwijs	Rivierklei- gebieden	Zuid- Holland	Drenthe	Noord- Brabant
Alleen lager onderwijs	35%	46%	30%	19%
Cursorisch onderwijs	32%	35%	27%	46%
Voortgezet dagonder- wijs	33%	19%	44%	35%
Totaal	100% (90)	100% (72)	100% (113)	100% (113)

Het onderwijsniveau van de van beroep veranderde zelfstandige agrariërs in de rivierkleigebieden wijkt enigszins of in vergelijking met dat in de andere onderzochte gebieden, namelijk gunstiger ten opzichte van Zuid-Holland en iets ongunstiger t.o.v. Drenthe en Noord-Brabant.

2.2 Jaar van beroepsverandering

De vermindering van het aantal arbeidskrachten in de land- en tuinbouw vertoont een structureel karakter. Dat betekent echter niet dat er jaarlijks geen schommelingen aanwezig zullen zijn. De aanvankelijk verbeterde inkomensmogelijkheden binnen de landbouw en de minder gunstige werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw hebben er toe geleid dat de daling van de agrarische beroepsbevolking momenteel wat minder sterk is dan enige jaren terug.

In welk jaar zijn de betreffende 90 geënquêteerden van beroep veranderd? Als periode van beroepsverandering is in het onderzoek mei 1968 tot mei 1973 aangehouden. Voor sommigen is de overgang naar een ander beroep van recente datum, voor anderen daarentegen is het al wat langer geleden.

Tabel 2.3 Jaar van beroepsverandering

Jaar	Aantal bedrijfshoofden	%
1968	11	12
1969	16	18
1970	18	20
1971	27	30
1972	14	16
1973	4	4
Totaal	90	100

Het hoogtepunt van het aantal beroepsveranderingen in de rivierkleigebieden viel in het jaar 1971. Hier voor en ook er na liggen de percentages aanzienlijk lager. Deze constatering stemt in grote lijnen overeen met hetgeen zich laat afleiden uit het aantal aanvragen voor een vergoeding tot bedrijfsbeëindiging via het Ontwikkelings- en Saneringsfonds evenals uit het aantal inschrijvingen van agrarische arbeidskrachten op de Gewestelijke Arbeidsbureau 1). In beide opzichten lagen de cijfers in 1971 eveneens op het hoogste niveau.

Hoe de ontwikkeling er in de komende jaren uit zal zien, is moeilijk te voorspellen. Verwacht mag worden dat de overgang naar een ander beroep onder bepaalde omstandigheden - te denken valt aan factoren als een te klein bedrijf, een laag inkomen, slechte gezondheid of invaliditeit, pachtbeëindiging of onteigening - voorlopig gewoon doorgaat. Dit zal te meer het geval zijn wanneer zowel de man als de vrouw verandering van beroep wenselijk achten 2). Verder is uit enkele onderzoeken 3) naar voren gekomen dat bij een ongunstige inkomensontwikkeling in de agrarische sector min of meer te verwachten is dat ook jongere bedrijfshoofden, die momenteel een vrij groot bedrijf en een redelijk inkomen hebben, zullen gaan uitzien naar een ander beroep. Van grote betekenis hierbij is de mogelijkheid en moeilijkheid om aan geschikt ander werk te komen. Het is derhalve van groot belang de verschillende ontwikkelingen zowel binnen als buiten de landbouw nauwlettend te volgen, ten einde aan de voorlichting in het kader van de beroepsverandering de juiste richting te kunnen geven.

-
- 1) Zie Landbouw-Economisch Bericht 1973, blz. 46-48; idem 1974, blz. 32 e.v.
  - 2) C.J.M. Spierings: "Boer blijven of van beroep veranderen?", Den Haag, 1974, blz. 30 e.v.
  - 3) Zie noot op blz. 7.

3. HIET NIEUWE BEROEP EN HET BEROEPSNIVEAU

3.1 Het nieuwe beroep

Het besluit om van beroep te veranderen zal voor een zelfstandig agrariër doorgaans niet gemakkelijk zijn. De wijzigingen die eruit voortvloeien, kunnen aanleiding geven tot verschillende aanpassingsproblemen. Deze problemen kunnen samenhangen met de leeftijd, de gezondheidstoestand of de opleiding. Ook het vinden van een geschikt nieuw beroep kan voor de betrokkenen moeilijkheden opleveren.

Waar zijn de betreffende ex-zelfstandige agrariërs in de rivierkleigebieden zoal terechtgekomen? In de meeste gevallen (80%) hield de beroepsverandering in dat men als loontrekkende ging werken. In een aantal gevallen (20%) daarentegen is men een zelfstandig beroep gaan uitoefenen, waarbij doorgaans het eerdere beroep een hoofdberoep werd. Het gaat hier om beroepen als caféhouder, makelaar-taxateur, varkens- of veehandelaar, autohandelaar, rijsschoolhouder, loonwerker, melkhandelaar, kruidenier, huisschilder, begrafenisondernemer en bloemist.

Ten aanzien van de beroepen bestaat een grote verscheidenheid. Op het moment van de peiling werkte 19% in de landbouwverwante sector, waartoe beroepen gerekend kunnen worden als vee- of varkenshandelaar, loonwerker, tuin-, bos- of plantsoenarbeider, hovenier, landarbeider, e.d. De sector metaalbewerking en die van de bouwvakken bood werk aan resp. 12% en 15% van de ex-zelfstandige agrariërs, terwijl dat in de sector van de levensmiddelenbereiding 13% was. Ook de sector handel en kantoor was met 17% van betekenis. De andere sectoren zijn van minder belang (zie tabel 3.1). Een gedetailleerd overzicht van de uitgeoefende beroepen geeft bijlage 2.

Tabel 3.1 Sectoren waarin de ex-zelfstandige agrariërs werkzaam zijn

Sector	Rivierkleigebieden	Drenthe	Noord-Brabant
Landbouwverwant	19%	20%	29%
Metaalbewerking	12%	7%	7%
Bouwvakken en houtbewerking	15%	20%	22%
Levensmiddelenbereiding	13%	15%	12%
Handel en kantoor	17%	11%	9%
Verzorgend personeel	6%	5%	6%
Verkeer en horeca	11%	5%	4%
Personeel in algemene dienst	6%	13%	5%
Overige sectoren	1%	4%	6%
Totaal	100% (90)	100% (110)	100% (109)

Op enkele sectoren na komt de situatie in de rivierkleigebieden goed overeen met die in Drenthe en Noord-Brabant. De verschillen hebben voornamelijk betrekking op de landbouwverwante sector, de bouwvakken en houtbewerking alsmede de sector handel en kantoor.

Naast de resultaten van deze onderzoeken zijn gegevens beschikbaar over ex-agrariërs die via een Gewestelijk Arbeidsbureau naar een ander beroep zijn bemiddeld. Onderlinge vergelijking laat enige verschilpunten zien met name ten aanzien van de bouwsector, de sector van de levensmiddelenbereiding, die van handel en kantoor evenals personeel in algemene dienst.

Tabel 3.2 Sectoren waarin ex-agrariërs werkzaam zijn via bemiddeling door Gewestelijke Arbeidsbureaus (totaal Nederland)

Sector	Bemiddeling via GAB	
	1971 1)	1972 1)
Landbouwverwant	24%	30%
Metaalbewerking	9%	11%
Bouwvakken en houtbewerking	30%	28%
Levensmiddelenbereiding	6%	4%
Handel en kantoor	1%	1%
Verzorgend personeel	7%	8%
Verkeer en horeca	7%	5%
Personeel in algemene dienst	13%	11%
Overige sectoren	3%	2%
Totaal	100%	100%

1) Excl. degenen die werkzaam zijn krachtens een regeling van de sociale werkvoorziening.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken

Deze verschillen kunnen zijn teweeggebracht door een verschil in categorie. Zo hebben de LEI-onderzoeken specifiek betrekking op de ex-zelfstandige agrariërs, daarentegen de gegevens van de GAB's zowel op ex-zelfstandige agrariërs als op voormalige meewerkende gezinsleden of vreemde arbeidskrachten. De verschillen kunnen verder veroorzaakt zijn door de uiteenlopende perioden: de LEI-onderzoeken resp. mei 1968 - mei 1971 en mei 1968 - mei 1973, de gegevens van de GAB's de jaren 1971 en 1972.

3.2 Het beroepsniveau

Het niveau van het beroep kan worden aangeduid met behulp van

een indeling in beroepsniveau 1) (zie bijlage 3). Ter vergelijking zij opgemerkt, dat de zelfstandige agrariërs doorgaans kunnen worden ingedeeld in de beroepsniveaus 4 of 5. Een en ander kan mede afhankelijk zijn van factoren als leeftijd, onderwijs, grootte van het bedrijf, vakbekwaamheid, e.d.

Uit het onderzoek blijkt dat 26% werk heeft gevonden op niveau 5 (ingewikkeld werk). Een belangrijk deel daarvan is afkomstig van degenen die na de beroepsovergang een zelfstandig beroep zijn gaan uitoefenen. Verder is 19% terechtgekomen op niveau 4 (vrij ingewikkeld werk). Ruim de helft verrichtte werk op niveau 3 of lager (enigszins ingewikkeld of eenvoudig werk). Niemand van de ex-zelfstandige agrariërs oefende een beroep uit op niveau 6 of 7.

Ter vergelijking dienen de cijfers van Drenthe en Noord-Brabant.

Tabel 3.3 Beroepsniveau van de ex-zelfstandige agrariërs

Beroepsniveau	Rivierkleigebieden	Drenthe	Noord-Brabant
2	11%	34%	38%
3	44%	42%	43%
4	19%	19%	14%
5	26%	5%	5%
Totaal	100%	100%	100%

In alle drie de gebieden lopen de percentages ten aanzien van de beroepsniveau 3 en 4 nauwelijks uiteen. In elk onderzocht gebied ligt het zwaartepunt - met bijna de helft van de ex-zelfstandige agrariërs - bij beroepsniveau 3.

De verschillen zijn vooral geconstateerd bij beroepsniveau 2 en 5. In dit opzicht bezien is het beeld in de rivierkleigebieden relatief genomen "gunstiger" dan in Drenthe en Noord-Brabant waar ruim een derde van de ex-zelfstandige agrariërs een beroep uitoefent op niveau 2. Of om het enigszins anders te stellen: in de rivierkleigebieden ligt 45% van de beroepen op niveau 4 en 5, in Drenthe en Noord-Brabant op resp. 24% en 19%. Hoe is dit verschil te verklaren? Het is niet uitgesloten dat de bij de schriftelijke enquête opgetreden non-response tot enige vertekening heeft geleid ten gunste van de "hogere" beroepsniveaus. In hoeverre dat samenhangt met factoren als leeftijd en opleiding is niet duidelijk, gelet op de verdeling van de geënquêteerden over de diverse leeftijdsklassen en de niveaus van het gevolgde onderwijs (zie tabel 2.1 en 2.2). Verder valt te denken aan de rubricering naar beroeps-

1) Ministerie van Sociale Zaken: "Classificatie van de beroepen naar hun onderlinge verwantschap", Den Haag, 1952, blz. 5 en 6.

niveau 1), waarbij degenen die na de overgang weer een zelfstandig beroep zijn gaan uitoefenen - in een aantal gevallen werd het nevenberoep een hoofdberoep - doorgaans tot niveau 5 worden gerekend.

De cijfers van de rivierkleigebieden van Midden-Nederland vertonen vrij veel overeenkomst met die van de bemiddeling via de Gewestelijke Arbeidsbureaus (tabel 3.4). Dat wil echter niet zeggen dat de rivierkleigebieden als dwarsdoorsnede voor geheel Nederland kunnen gelden. Om dat te kunnen beoordelen zijn meer en uitgebreidere gegevens noodzakelijk. De voorlopige indruk is dat de overeenkomst eerder te maken heeft met toevallige omstandigheden dan dat sprake is van een wezenlijke samenhang.

Tabel 3.4 Beroepsniveau van de ex-agrariërs via bemiddeling door Gewestelijke Arbeidsbureaus

Beroepsniveau	Bemiddeling via GAB	
	1971	1972
2	18%	6%
3	46%	51%
4	24%	27%
5 en 6	12%	16%
Totaal	100%	100%

Nadere analyse van de situatie in de rivierkleigebieden naar leeftijd laat zien dat er van degenen beneden 50 jaar naar verhouding meer een beroep van een wat hoger niveau (4 + 5) uitoefenen dan van boven 50 jaar. Van invloed is wellicht eveneens het gevolgde onderwijs, want van degenen met voortgezet dagonderwijs hadden er relatief meer een beroep van niveau 4 en 5 dan van degenen met alleen lager of cursorisch dagonderwijs. Zoals onderstaande tabel laat zien, zijn er in Drenthe en Noord-Brabant min of meer overeenkomstige tendenties waargenomen.

Tabel 3.5 Het niveau van het huidige beroep

Leeftijd en onderwijs	Huidig werk: niveau 4 + 5		
	Rivierkleigebieden	Drenthe	Noord-Brabant
jonger dan 50 jaar	59%	28%	21%
50 jaar en ouder	27%	11%	13%
lager en/of curs. onderw.	38%	19%	15%
voortgezet dagonderwijs	57%	31%	24%

1) Zie noot op blz. 15

4. INFORMATIE EN VOORLICHTING OVER ANDER WERK

4.1 Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het merendeel (87%) van de geënquêteerde ex-zelfstandige agrariërs in de rivierkleigebieden op andere wijze dan door bemiddeling van een arbeidsbureau aan een nieuwe baan is gekomen. In elders verrichte onderzoeken zijn wat lagere percentages gebleken, namelijk in Drenthe 79% en in Noord-Brabant 81%.

Het contact met het nieuwe beroep is voornamelijk "geheel op eigen initiatief" (50%) tot stand gekomen, namelijk doordat men er ofwel "zelf op uitgaat" dan wel solliciteert na al dan niet zelf een advertentie in een krant te hebben geplaatst. Van betekenis is tevens de weg die verloopt via het nevenberoep (19%). Zo zijn antwoorden vernomen als: "het nevenberoep werd hoofdberoep" of "geleidelijk aan in dat beroep gegroeid". In een aantal gevallen (18%) is men via familieleden of kennissen in een ander beroep terechtgekomen. Bij de overigen (13%) was sprake van bemiddeling door een arbeidsbureau.

Tabel 4.1 Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen naar leeftijd en onderwijs

Leeftijd en onderwijs	In het nieuwe beroep gekomen				Totaal-aantal
	op eigen initiatief	nevenberoep werd hoofdberoep	via kennis-beroop	via arbeidsbureau	
jonger dan 40 jaar	60%	27%	-%	13%	(15)
40 - 50 jaar	53%	15%	24%	9%	(34)
50 - 60 jaar	44%	20%	19%	17%	(41)
alleen lager onderwijs	55%	23%	13%	10%	(31)
cursorisch onderwijs	37%	23%	30%	7%	(29)
voortgezet dagonderwijs	57%	10%	10%	23%	(30)
Totaal	50%	19%	18%	13%	100%
	(45)	(17)	(16)	(12)	(90)

Een en ander in verband gebracht met de factor leeftijd laat op enkele onderdelen een overigens vrij zwakke samenhang zien. Zo komt uit tabel 4.1 naar voren dat verhoudingsgewijs vooral de jon-

geren "zelf uitgaan" op ander werk dan wel via een nevenberoep tot een ander beroep zijn gekomen. Kennissen spelen bij hen geen rol, in tegenstelling tot de wat oudere ex-zelfstandige agrariërs. Verder blijkt dat bemiddeling door een arbeidsbureau zowel plaats had bij de jongere als de ouderde ex-zelfstandige agrariërs. Hoe is dat te verklaren? Niet uitgesloten is dat de jongeren wat beter bekend zijn met een instantie als het arbeidsbureau en eveneens wellicht ook dat zij er wat minder schroomvallig tegenover staan dan hun wat oudere collega's. Dat van de andere kant nog zoveel ouderen zich tot een arbeidsbureau wendden, kan te maken hebben met de vrees op deze leeftijd zonder verdere opleiding niet zo gemakkelijk aan werk te kunnen komen 1).

Ten aanzien van het gevolgde onderwijs blijkt dat relatief gezien vooral degenen naar een arbeidsbureau zijn gegaan die voortgezet onderwijs hebben gevolgd.

Ten aanzien van het jaar van beroepsverandering is een tendentie aanwezig, dat na 1970 naar verhouding wat meer personen naar een arbeidsbureau gingen voor bemiddeling naar een ander beroep dan in de jaren daarvoor (resp. circa 20% en circa 10%).

Het tamelijk geringe gebruik dat de ex-zelfstandige agrariërs hebben gemaakt van de dienstverlening van een arbeidsbureau voor bemiddeling naar een ander beroep kan samenhangen met het beroep dat men is gaan uitoefenen. Analyse per beroep is echter moeilijk door de grote verscheidenheid aan beroepen. Om er toch een indruk van te krijgen is nagegaan in welke beroepssector men is terechtgekomen. Daartoe is alleen gekeken naar de sectoren die betrekking hebben op 10 of meer personen, namelijk de landbouwverwante en levensmiddelensector, de bouw- en metaalsector evenals de sector handel en kantoor.

Tabel 4.2 Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen naar beroepssector

Beroepssector	In het nieuwe beroep gekomen				Totaal- aantal
	op eigen initiatief	nevenberoep werd hoofd- beroep	via hoofd- kennis- sen	via arbeids- bureau	
Landbouwverwante sector	6	4	3	3	16
Metaalsector	7		2	2	11
Bouwsector	8	1	1	4	14
Levensmiddelen- sector	8	3	1	-	12
Sector handel en kantoor	9	3	2	1	15
Totaal	38	11	9	10	68

1) Zie ook: C.J.M. Spierings: "Jonge veehouders over hun beroep en bedrijf", Den Haag, 1973, blz. 29. En verder: "Boer blijven of van beroep veranderen?", Den Haag, 1974, blz. 19.

Nadere beschouwing van de gegevens betreffende de rivierkleigebieden laat zien dat degenen die op eigen initiatief een ander beroep vonden nagenoeg gelijkelijk verdeeld zijn over genoemde vijf beroepssectoren. Dat het nevenberoep in een aantal gevallen uiteindelijk hoofdberoep werd, had vooral betrekking op de landbouwverwante sector, in iets mindere mate op de sectoren levensmiddelen en handel. Kennissen speelden een rol bij landbouwverwante beroepen en ook wel bij metaal- en handel-beroepen. Bemiddeling via een arbeidsbureau heeft relatief gezien nog het meest betrekking op de bouw- en metaalsector. Deze tendentie komt overeen met de landelijke gegevens (zie tabel 3.2).

Tabel 4.3 Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen naar beroepsniveau

Beroepsniveau	In het nieuwe beroep gekomen				Totaal
	op eigen initiatief	nevenberoep werd hoofdberoep	via kennis-	via arbeidsbureau	
2	6	1	2	1	10
3	22	4	8	6	40
4	9	3	2	3	17
5	8	9	4	2	23
Totaal	45	17	16	12	90

Naar beroepsniveau bezien ligt het zwaartepunt bij niveau 3 (enigszins ingewikkeld werk) met name bij degenen die "op eigen initiatief" aan een ander beroep zijn gekomen. In de gevallen waar het nevenberoep tot een hoofdberoep werd is beroepsniveau 5 (ingewikkeld werk) relatief vaak vertegenwoordigd. Andere samenhangen zijn in het beschikbare materiaal niet gesignaleerd. Wel is het zo dat de bemiddeling via arbeidsbureaus in de rivierkleigebieden een vrijwel overeenkomstig beeld te zien geeft als de landelijke gegevens (zie tabel 3.4).

4.2 Redenen waarom geen gebruik is gemaakt van de diverse voorlichtingsmogelijkheden

In de vorige paragraaf is komen vast te staan dat in de rivierkleigebieden het merendeel van de ex-zelfstandige agrariërs langs informele weg in het nieuwe beroep is terechtgekomen en betrekkelijk weinig langs de instanties, welke de beroepsvergang vanuit de landbouw begeleiden en vergemakkelijken. Betekent dit dat er bij dat zoeken van een geschikt ander beroep geen gebruik is ge-

maakt van de diverse voorlichtingsmogelijkheden?

Om hierover beter geïnformeerd te zijn is aan de betreffende ex-zelfstandige agrariërs een vraag voorgelegd. Gebleken is dat 14% van hen zich voor inlichtingen tot een arbeidsbureau en/of tot een voorlichtingsdienst heeft gewend. In bijna alle gevallen had dat betrekking op degenen die in 1971 of later van beroep zijn veranderd. Ten aanzien van het onderwijs waren dat met name degenen die voortgezet onderwijs hebben gevolgd. De leeftijd van de betreffende personen daarentegen liep nogal uiteen en lag tussen 26 en 53 jaar; iets meer dan de helft was jonger dan 40 jaar. Vergelijking laat verder zien dat ruim de helft een beroep heeft op niveau 4 (vrij ingewikkeld werk) of niveau 5 (ingewikkeld werk).

De overblijvende 86% (77 personen) zijn dus van beroep veranderd zonder inschakeling van de arbeidsbureaus en/of de standsorganisaties. Dat zovelen deze weg hebben bewandeld, kan verschillende oorzaken hebben.

Met betrekking tot de voorlichting van de standsorganisaties bleek bijna de helft van de ex-zelfstandige agrariërs van mening te zijn de problemen bij beroepsverandering zelf te moeten en te kunnen oplossen. Ongetwijfeld heeft bij een aantal van hen een rol gespeeld een zekere terughoudendheid om de problemen aan anderen voor te leggen 1).

Tabel 4.4. Redenen geen gebruik gemaakt van voorlichting van standorganisaties

Geen behoefte aan voorlichting, geen interesse in	37	48%
Kort bij huis werk te krijgen	5	6%
Kreeg werk aangeboden	12	16%
Nevenberoep werd hoofdberoep, geleidelijk in dat werk gekomen	17	22%
Voorlichtingsdienst kon in deze richting niets doen	3	4%
Geen contact met voorlichtingsdienst	3	4%
Totaal	77	100%

Verder kregen de ex-zelfstandige agrariërs in een aantal gevallen werk aangeboden, terwijl eveneens van betekenis was de omstandigheid dat het oorspronkelijke nevenberoep uiteindelijk hoofdberoep werd. Het onbekend zijn met de voorlichtingsmogelijkheden speelde nauwelijks een rol.

Ten aanzien van het niet gebruik maken van de voorlichting door de arbeidsbureaus zijn vrijwel overeenkomstige antwoorden vernomen als m.b.t. de standsorganisaties. Zo lag de nadruk op het bij

1) Een overeenkomstig vermoeden is gesignaleerd bij onderzoek onder ex-zelfstandige agrariërs in Drenthe en Noord-Brabant.

voorkeur zelf zoeken van ander werk buiten het arbeidsbureau om. Sommigen achtten dat verder niet nodig, omdat men "geleidelijk aan in het werk gegroeid was". Een op de tien ex-zelfstandige agrariërs "wist niet van het bestaan van een arbeidsbureau af" of "gaat niet zo gauw naar een arbeidsbureau".

Tabel 4.5 Redenen geen gebruik maken van voorlichting van arbeidsbureaus

Geen behoefte aan, geen interesse in	36	46%
Geschikt werk kort bij huis te krijgen	5	7%
Kreeg werk aangeboden	12	15%
Nevenberoep werd hoofdberoep, geleidelijk in dat werk gekomen	17	22%
Wist niet van bestaan van arbeidsbureau af	4	5%
Gaat niet gauw naar een arbeidsbureau	4	5%
Totaal	78	100%

SAMENVATTING

Bij de overgang naar een ander beroep staan de agrariërs diverse voorlichtingsmogelijkheden ter beschikking. Gebleken is echter dat lang niet alle ex-agrariërs daarvan gebruik maken. Om daarover beter geïnformeerd te zijn, evenals over enkele met beroepsverandering samenhangende aspecten, is medio 1974 een enquête gehouden, namelijk in nauwe aansluiting op een in uitvoering zijnd onderzoek in de rivierkleigebieden van Midden-Nederland 1). De bedoeling hiervan was o.a. na te gaan of bij latere onderzoeken een soortgelijke benadering mogelijk is. Gekozen werd voor een - grotendeels - schriftelijke enquête, waarbij op betrekkelijk eenvoudige en snelle wijze de gewenste gegevens zijn verzameld. De indruk is dat redelijk betrouwbare relevante informatie is verkregen, wat voor verder onderzoek in deze vorm bruikbare aanknopingspunten kan bieden.

Enkele algemene gegevens

Van de 90 in het proefonderzoek betrokken ex-zelfstandige agrariërs was ongeveer twee derde ouder dan 45 jaar op het moment van de enquête. Een derde van alle geënquêteerden heeft voortgezet dagonderwijs gehad, en wel overwegend lager landbouwonderwijs. De overigen hebben een of meer cursussen gevolgd of enkel de lagere school doorlopen.

Als periode van onderzoek is mei 1968 - mei 1973 aangehouden. De meeste beroepsveranderingen vielen in 1971. Daarvoor maar vooral erna lagen de percentages beduidend lager. Hoe de ontwikkeling in de komende jaren zal zijn, hangt af van de inkomensontwikkelingen binnen de landbouw en vooral van de mogelijkheden om aan geschikt ander werk te komen.

Het nieuwe beroep

Van de ex-zelfstandige agrariërs in de rivierkleigebieden was 80% na de beroepsverandering loontrekkende, terwijl 20% een zelfstandig beroep had. De uitgeoefende beroepen zijn nogal verschillend maar wat de diverse beroepssectoren betreft is sprake van een tamelijk gelijkmatige verdeling. Zo werkte 27% in de bouw- en metaalsector, 17% in de handel en 11% in de verkeerssector. Vermeldenswaard is verder dat 19% een beroep vond in de landbouwver-

---

1) In de loop van 1975 verschijnt daarover een afzonderlijk rapport.

wante sector. Vergelijking met gegevens van de Gewestelijke Arbeidsbureaus over de jaren 1971 en 1972 laat zien dat relatief veel personen zijn bemiddeld naar een beroep in de bouwsector en slechts weinig naar de sector handel en kantoor. Dit verschil kan zijn ontstaan door een enigszins andere indeling. De invloed daarvan is echter niet exact na te gaan.

Beroepsniveau

Bijna de helft van de onderzochte groep heeft werk gevonden op beroepsniveau 4 en 5, verricht dus vrij ingewikkeld of ingewikkeld werk. In vergelijking met elders uitgevoerde onderzoeken (Drenthe, Noord-Brabant) zijn dat er verhoudingsgewijs veel. Dit hangt nauw samen met de omstandigheid dat een belangrijk deel van de ex-zelfstandige agrariërs via een nevenberoep aan een ander hoofdberoep is gekomen. Verder is gebleken dat het percentage personen in de beroepsniveau 4 en 5 het hoogst is onder de jongere afgevoelden en tot op zekere hoogte ook onder degenen die voortgezet dagonderwijs hebben gevolgd.

Wijze waarop aan het nieuwe beroep gekomen

In de rivierkleigebieden van Midden-Nederland is in totaal 13% van de geënquêteerde zelfstandige agrariërs door een arbeidsbureau naar een ander beroep bemiddeld. Dat geldt zowel voor de jongeren als de ouderen onder hen. Verder waren het vooral degenen die voortgezet dagonderwijs hebben gevolgd evenals degenen die na 1970 van beroep zijn veranderd. Naar sector bekeken lag het accent bij beroepen in de metaal- en bouwsector.

De overigen zijn "op eigen initiatief" (50%) of via een nevenberoep (19%) in een ander beroep terechtgekomen. In beide gevallen zijn de jongeren daarin reletief sterker vertegenwoordigd dan de ouderen. Naar beroepssector bezien gaat het vooral om de landbouwverwante sector, de levensmiddelen- en de handelssector. Verder hebben in een aantal gevallen (18%) familieleden of kennissen een rol gespeeld, met name bij aan de landbouw verwante beroepen.

Naar beroepsniveau bezien lag het zwaartepunt bij niveau 3 (enigszins ingewikkeld werk). Degenen die middels een nevenberoep in een ander beroep zijn beland, hebben niveau 5 als overwegend kenmerk. Het gesignaleerde beeld in de rivierkleigebieden komt over het algemeen tamelijk goed overeen met dat via bemiddeling door gewestelijke arbeidsbureaus. De indruk is overigens dat deze samenhang eerder toevallig dan wezenlijk is.

Redenen niet benutten van voorlichting

De meeste ex-zelfstandige agrariërs zijn van beroep veranderd zonder zich vooraf voor inlichtingen tot een arbeidsbureau en/of voorlichtingsdienst te hebben gewend. Daarvoor zijn verschillende redenen aan te geven. Zo was bijna de helft van hen van mening de problemen bij beroepsverandering zelf te moeten en te kunnen oplossen. Sommigen kregen werk aangeboden nadat ze er "op uit waren geweest", terwijl ook het nevenberoep in een aantal gevallen een rol speelde. Andere factoren waren overigens nauwelijks van betekenis. Een en ander geldt zowel met betrekking tot het niet benutten van voorlichting van standsorganisaties als van arbeidsbureaus.

Slotopmerkingen

Gedurende een aantal jaren is al sprake van een intensieve samenwerking tussen diverse instanties - arbeidsbureaus, voorlichtingsdiensten - die zich bezighouden met de beroepsovergang. Daarnaast is ook de wijze waarop en de mate waarin deze voorlichting wordt gegeven - waar dat nodig was - verbeterd en geïntensiveerd. Men zou dan ook min of meer mogen verwachten, dat nogal wat ex-zelfstandige agrariërs op deze manier aan een ander beroep zijn gekomen. Blijkens het onderzoek in de rivierkleigebieden geldt dat slechts voor een betrekkelijk klein gedeelte. Daarbij dient men echter wel te bedenken, dat zich de laatste paar jaar een tendentie is gaan aftekenen waarbij een enigszins toenemend aantal personen zich heeft laten voorlichten over beroepsverandering en/of zich heeft gewend tot een arbeidsbureau voor bemiddeling naar een ander beroep.

Het merendeel van de afgevloede bedrijfshoofden is dus op eigen wijze - geheel op eigen initiatief, via een nevenberoep, e.d. - in een ander beroep terechtgekomen. Dit hoeft geenszins te betekenen dat men afwijzend staat tegenover voorlichting in het kader van de overgang naar een ander beroep. Veeleer zal in dit opzicht sprake zijn van een meer of minder "passieve" houding. Daarvoor kunnen verschillende oorzaken worden aangegeven. De belangrijkste is vermoedelijk wel de opvatting dergelijke zaken zelf te kunnen en te moeten regelen. Eventueel in samenhang hiermee kan een rol spelen een zekere terughoudendheid om problemen aan anderen voor te leggen. Pas als men er niet slaagt zelf een oplossing te vinden, zal bij een aantal de neiging ontstaan zich te laten voorlichten en de hulp van anderen in te roepen om een geschikt ander beroep te vinden.

Het gaat in dit onderzoek om het al dan niet benutten van een of meer voorlichtingsmogelijkheden, dus niet om het functioneren van voorlichting en begeleiding. Daarvoor zou een afzonderlijk en op deze materie toegespitst onderzoek nodig zijn. Het onderlinge onderzoek heeft meer het karakter van een proefneming. De opzet

hiervan is geweest om in aansluiting op een in uitvoering zijnd onderzoek, namelijk naar de veranderingen in het aantal bedrijfs-
hoofden en bedrijven in de rivierkleigebieden van Midden-
Nederland, over een paar onderwerpen aanvullende gegevens te ver-
krijgen. Dit met de bedoeling om bij verdere onderzoekingen be-
leidsrelevante informatie inzake voorlichting en begeleiding te
kunnen verschaffen. Daarvan uitgaande is het wellicht te overwe-
gen bij volgende onderzoeken eveneens wat te weten te komen over
eventuele beroepswisselingen na de beroepsveranderingen. Zo is in
enkele andere onderzoekingen gesignaleerd dat er aan voorlichting
en bemiddeling behoefte blijft bestaan met name voor degenen die
na verloop van tijd wéér een ander beroep gaan uitoefenen of te
kennen hebben gegeven dat alsnog te willen doen 1).

Punt van overweging is verder in hoeverre het al dan niet benut-
ten van de mogelijkheden zich te laten voorlichten over beroeps-
verandering door instanties die zich daarmee bezighouden, van in-
vloed is geweest op het vinden van geschikt werk, de kwaliteit van
het werk, de kansen op promotie, de mate van tevredenheid, enz.
Ten behoeve van het arbeidsmarktbeleid zou het voor deze catego-
rie van beroepsbeoefenaren, i.c. de ex-zelfstandige agrariërs,
van betekenis kunnen zijn hierover geïnformeerd te zijn. Door de
beperkte onderzoekopzet was het evenwel niet mogelijk op deze as-
pecten in te gaan. Daarvoor is nader onderzoek nodig.

Dat geldt onder andere ook wanneer het gaat om de problematiek
van de oudere boer die erover denkt om van beroep te veranderen.
Er is nog onvoldoende informatie aanwezig omtrent de moeilijkheden
die de oudere boer ondervindt als hij een ander geschikt beroep
tracht te vinden. Dat geldt eveneens voor wat betreft de gehan-
teerde informatiebronnen en de contactname daarmee. Zo wordt het
niet uitgesloten geacht dat het in een aantal gevallen wenselijk
kan zijn bepaalde bedrijfshoofden het advies te geven in de land-
of tuinbouw werkzaam te blijven en niet van beroep te veranderen.
Een nadere bezinning hieromtrent, eventueel gevolgd door een op
deze materie gericht onderzoek is eveneens wenselijk.

---

1) Zie C.J.M. Spierings: " Afgevloede boeren over beroepsverande-
ring", Den Haag, 1972.

L. Tjoonk: "Positie en ervaringen van de van beroep veranderde
boeren op de Drentse zandgronden", Den Haag, 1974.

J.M. Biemans: "Positie en ervaringen van de van beroep veran-
derde boeren in Midden- en Oost-Brabant", Den Haag, 1974.

Een soortgelijk tendentie is naar voren gekomen onder ex-mijn-
werkers. Zie H.L.G. Zanders: "Omschakeling ex-mijnwerkers",
Tilburg, 1971.

BIJLAGE I

De gemeenten van onderzoek

Olst

Est en Opijnen

Steenderen

Kesteren

Zevenaar

Tiel

Deil

Bunnik

Kerkwijk

Waalwijk

Beuningen

Aalburg

Dreumel

Andel

Gendt

Veen

Beusichem

De beroepen van de ex-zelfstandige agrariërs

	Aantal
1. Sector landbouw	
veehandelaar	2
loonwerker	1
varkenshandelaar	1
tuinarbeider	3
hovenier	2
plantsoenarbeider	2
bosarbeider	1
landarbeider	2
bedrijfsleider boomkwekerijbedrijf	1
melkmonsternemer	1
aardappelsorteerder	1
	<u>17</u>
2. Sector metaalbewerking	
metaalarbeider	4
metaalbewerker	1
constructie-bankwerker	1
monteur	1
controleur motoren	1
transporteur op scheepswerf	1
stoker	2
	<u>11</u>
3. Sector bouwvakken en houtbewerking	
timmerman	2
opperman	1
metselaar	1
schilder	1
houtbewerker	1
assistent werfchef houthandel	1
pannendekker	1
arbeider kisten- of panelenfabriek	2
grondwerker	4
	<u>14</u>
4. Sector textiel	
textielarbeider	1
5. Sector levensmiddelenbereiding	
arbeider coöperatie	1
arbeider zuivelfabriek	3
kaasplastificeerder	1
magazijnbediende melkfabriek	1
arbeider exportslagerij	3
arbeider condensfabriek	1
arbeider patatesfabriek	1
pakhuis knecht	1
	<u>12</u>

BIJLAGE 2 (vervolg)

	Aantal
6. Sector horeca	
caféhouder	4
7. Sector handel en kantoor	
autohandelaar	1
melkventer	1
kruidenier	1
importeur-grossier	1
bloemenwinkelier	1
verkoper	1
inkoper	1
chef sorteerinrichting veiling	1
makelaar-taxateur	2
verzekeringsagent	1
inspecteur levensverzekering	1
kantoorbediende	1
projectleider	1
public relations werk	1
	<hr/> 15
8. Sector verzorgend personeel	
concierge	2
begrafenisondernemer	1
autorijschoolhouder	1
groepsleider gehandicapte volwassenen	1
	<hr/> 5
9. Sector verkeerspersoneel	
chauffeur	4
veerknecht	1
terreinchef	1
	<hr/> 6
10. Sector personeel in algemene dienst	
arbeider waterschap	2
gemeente-arbeider in algemene dienst	1
arbeider onderhoud rijkswegen en beplantingen	1
nachtwaker	1
	<hr/> 5

Beroepsniveau

Niveau

- 1   zeer eenvoudige arbeid; geen overleg vereist
- 2   eenvoudige arbeid; enig inzicht en overleg vereist
- 3   enigszins ingewikkelde arbeid; inzicht, overleg en enige ervaring vereist
- 4   vrij ingewikkelde arbeid; overleg, initiatief en meer ervaring vereist
- 5   ingewikkelde arbeid; uitgesproken aanleg, ervaring en kennis vereist
- 6   zeer ingewikkelder arbeid; uitgesproken aanleg, middelbare scholing en ervaring vereist
- 7   praktische arbeid op wetenschappelijke grondslag, wetenschappelijke arbeid

Bron: Ministerie van Sociale Zaken